

kvinnliga dåliga självförtroendet in. Men vi enades om att vi ville vara rädda om kvinnors mjukare framtoning – varför skall det alltid vara vi som skall ändra oss? Det gäller att behålla det rakare, konkretare språket utan att bli undfallande.

Dessa tre saker bildar i förlängningen en gemensam bild. Bilden kan få titeln »Att befolka arkeologin». Det verkar finnas en gemensam vilja och längtan att äntligen få berätta historia om människor, inte bara ställa samman abstrakta teorier.

Ytterligare en synpunkt från våra diskussioner bör lyftas fram. Det gäller doktoranders villkor i allmänhet och kvinnliga doktoranders

villkor i synnerhet. Myndigheternas ökade krav på snabbt genomgången forskarutbildning, utifrån en korvstoppningsmodell, gynnar knappast 35-åriga trebarnsmödrar, snarare ensamstående 25-åriga män. Snabbhet prioriteras före livserfarenhet.

Den allmänna meningen var att vi måste träffas igen. Ett informellt nätverk bildades och vi bestämde att nästa möte blir på arkeologiska institutionen i Stockholm hösten 1995.

Erika Räf

Arkeologiska Institutionen
Lunds universitet

»Gebed in Schoonheid» i Amsterdam

Under tiden 26 november 1994 till och med 26 februari 1995 visades en sevärd utställning på Rijksmuseum i Amsterdam, »Gebed in schoonheid». Utställningen hette på engelska »The art of devotion», vilket här inte skall utläsas »Konsten att be», utan kanske snarare »Konst för bön». Det rörde sig om medeltida konst som hörde till den privata andakten, föremål som för medeltidens människor hade ett innehåll utöver yttre form och skönhet. Utställningen omfattade perioden 1300–1500.

Stora och påkostade utställningar om medeltida kyrklig konst eller om kulturhistoria med ett starkt inslag av kyrklig konst är ju inte ovanliga på kontinenten, utställningar som planeras under flera år och till vilka man ger ut stora kataloger. Utställningen i Amsterdam skilde sig från dessa stora utställningar genom att vara mycket sparsmakad. Det var nämligen endast 44 föremål som visades, därtill i litet eller mycket litet format, utvalda med yttersta omsorg, och de visades i en enda sal. Men man hade ändå lyckats med konststycket att få dessa föremål – små altarskåp, målningar, skulpturer, guldsmedsarbeten och bönböcker från 1200-talets slut till 1500-talets början – att till den grad tala till besökarna att de stannade där i flera timmar.

Att detta var möjligt berodde på att man här använt sig av en alldeles ny teknik, som på ett

lyckligt sätt löst de problem varje museiman känner när han ställer ut föremål: att å ena sidan låta föremålen komma till sin rätt utan att distrahera med etiketter, å andra sidan att ge tillräckligt mycket information.

Den skriftliga informationen hölls till ett minimum, i stället erbjöds varje besökare en CD-ROM-spelare som gav information om varje föremål på holländska, engelska, tyska eller franska. Den hade tangenter med vilka man knappade in det aktuella föremålsnumret – i vilken ordning man ville – och sedan fick man efter en liten stämningsskapande medeltida musikinledning på några takter information om föremålet, dess konstnärliga bakgrund, bildprogram, funktion etc. På vissa punkter kunde man också välja att få ytterligare information om en konstnär, en handskrift eller någon särskild aspekt.

Genom att det var mörkt i rummet uppnåddes maximal koncentration på varje objekt och man fick veta mer om varje än man någonsin skulle haft ro att unna sig om texten varit tillhands i en medhavd katalog.

Föremålen som visades var en unik sammanställning ur offentliga och privata samlingar från både Holland och andra länder. Flera nummer bestod av sedan länge skilda delar som återförenats i denna utställning.

Den religiösa konst utställningen visade var

inte det vi hittar i kyrkorna, utan konst och föremål som skapats för den privata andakten, för att vara en hjälp i bönen. Många var unika ting, skapade för en förmögen beställare med just de framställningar han ville ha, andra mer massproducerade men ändå av utsökt kvalitet, gjorda för samhällets högre skikt. Dessa miniatyrtarmålningar och miniatyrtarskåp från Flandern, Italien och Tyskland har stått som ett centrum för andakten i hemmet, men var tillräckligt små för att man skulle kunna ta dem med på resor. Mest behändiga var de små utsökta elfbensdiptyker som från 1200-talets slut var en särskilt specialitet för Paris.

Men där fanns inte bara utsökt konst, utan också konst i andra ändan av värdeskalen: enkla och rent konstnärligt primitiva handkolorerade träsnitt – den första massproducerade konsten – som man kunde sätta på väggen i hemmet eller i klostercellen att rikta sin bön till. Bland motiven för dessa andaktsbilder dominerade – naturligt nog – Maria med Jesusbarnet och Korsfästelsen, men de utvidgades också till rikare bildprogram. Man kan säga att huvudmotiven är dels bilder, som manar till inlevelse i Marias situation i Bebådelsen och som moder, dels bilder som visar den lidande Kristus. Det fanns också exempel på de nya motiv som föddes under senmedeltiden, Pietà och Kristus med den unge Johannes. I föremålsurvalet hade man medvetet strävat efter geografisk spridning, med exempel på konst från Europas viktigaste konstkretsar från slutet av 1200-talet till början av 1500-talet, dvs. en generösare spännvidd än vad utställningens titel anger.

Aven för många som länge sysslats med medeltid var utställningens huvudämne ovanligt – för en sekulariserad nutida nordbo kan denna blottlagda värld ibland te sig som en balansgång mellan det innerliga och det naiva. Det finns t. ex. stående små nakna Kristusbarn, avsedda att kläs på eller små vaggor med ett litet Kristusbarn i, som man ofta har haft i hemmen eller i nunnornas klosterceller. Dessa vaggor brukar vara gjorda av trä, men i utställningen visades en förgylld liten silvervagga från 1400-talets början, som fram till 1800-talet oavbrutet funnits i det kloster där den första ägarinnan var nunna.

Utställningen gav en ovanlig inblick i medeltidsmänniskornas andliga liv. Bevarade texter – återgivna i den inspelade informationen och i katalogen – berättar om hur man förhållit sig till bilderna, hur man skulle identifiera sig med de agerande, hur man kunde tänka sig att man stod bland de vise männen som hyllade Jesusbarnet på bilden man betraktade, hur man kunde lyfta upp Jesusbarnet ur den lilla krubba man hade för att på så sätt intensifiera uttrycket i bönen.

Katalogen till utställningen finns i holländsk och engelsk version (Henk van Os, *The art of devotion in the Late Middle Ages in Europe, 1300–1500*, utgiven av Merrell Holberton, London). Den är dock en bok som står på helt egna ben. Man har nämligen valt att göra en lättillgänglig bok kring utställningstemat, snarare än en vetenskaplig diskussion om de utställda föremålen; de flesta tillhör ju, som framhålls i förordet, »medeltidens inkunabler», och är tillräckligt kända för expertisen ändå. Det har blivit en uppslagsrik och vackert illustrerad bok med alla de utställda föremålen avbildade i färg.

Denna bok till utställningen har givits en annan uppställning än kataloger brukar ha. De brukar vara uppdelade i en uppsatsdel och en katalogdel, men här har man lagt in utställningens föremål i en löpande framställning i fem kapitel, författade huvudsakligen av utställningens kommissarie, Henk van Os (texten är delvis identisk med de intalade kommentarerna); ett sammanfattande kapitel om bildernas funktion i andakten av Eugène Honée avslutar. Att boken uttryckligen riktar sig till »the general public» innebär inte att man gjort avkall på vetenskapligheten i presentationen: ett katalogavsnitt med referenser finns med, liksom en fyllig bibliografi.

Boken är synnerligen välkommen, eftersom den översiktligt behandlar ett ämne som det för övrigt inte skrivits mycket om. Dess karaktär av utställningskatalog är inte starkare än att man skulle kunna översätta den rakt av för svensk publik och på så sätt fylla en lucka i litteraturen om medeltid på svenska.

Det mesta som visades i Amsterdambutställningen har alltså tillhört personer i samhällets toppskikt, vilket antingen är belagt eller också visa-

de sig i föremålens utsökta kvalitet. Men föremål med samma funktion fanns i alla samhällsskikt, något man kan studera i medeltidssamlingen i *Rijksmuseum Het Catharijnenconvent i Utrecht*, som man med tåg når på någon timme från Amsterdam. Het Catharijnenconvent har en av Hollands förnämsta samlingar av medeltidskonst, föredömligt presenterad. En sal är helt ägnad liturgins föremål och den privata andakten, där man också kunnat använda sig av den utomordentligt rika samling av illuminerade senmedeltida bönböcker museet äger.

Just Utrecht var ett centrum för massproducerad »from» konst, föremål som verkligen befinner sig i andra änden av den konstnärliga värdeskalen. Det som framförallt tillverkades här – särskilt under 1400-talet – var små Kristusbilder och Mariabilder av piplera, den vita,

fina lera man senare använde att göra kritpipor av. Kristusbarnen kunde läggas i små vaggor, och Maria- och helgonbilderna kunde sättas i små relikskrin. Sådant har funnits både i klostren och i hemmen. Bilderna göts i formar, av vilka några har bevarats, påträffade i utgrävningar.

En katalog till en utställning på museet 1982, »Vroomheid per dozijn» (fromhet per dussin), behandlar folklig, massproducerad religiös konst, från medeltida pilgrimsmärken till söndagsskolebilder. Fromheten kan ta sig märkliga uttryck: från 1700-talet finns i museet en liten kalvariegrupp på ett altare, insatt i en flaska – precis som ett flaskskepp.

Göran Tegnér